

ELŐSZÓ

A szórványok konstitutív folyamatairól, általában a szórványparadigmáról és a szórványgondozás aktuális kérdéseiről az elmúlt években összegző jelleggel több konferenciát és vitát szerveztek Magyarországon és határainkon túl. Ezek közül a teljesség igénye nélkül az Erdélyi Múzeum Egyesület 2000. március 17-én, Tóth Pál Péter az észak-erdélyi 1942–44-es kérdőíves szórványfelmérést feldolgozó kötete kapcsán tartott konferenciáját,¹ a *Magyar Kisebbségben* megjelent, Vetési László programadó írásához kapcsolódó szórványvitát,² továbbá a kolozsvári Iskola Alapítvány által 2001. április 21-én „Szórvány és iskola” címmel,³ a Kárpát-Alpok Alapítvány által 2001 októberében „Közösség és szórvány” címmel Nagydobronyban és a temesvári Szórvány Alapítvány által 2003. április 10–12-én szervezett „Szórvány – anyanyelvi kultúra – internet” címmel rendezett konferenciákat említjük.

A szórványok sokfélesége, változatos genesisük, asszimilációs-integrációs útjuk, a szórványgondozás megléte vagy hiánya más-más kutatási módszertant és egyéni kutatói hozzáállást igényel. Az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete és annak „Határon Túli Magyar Kisebbségek” kutatócsoportja vállalta, hogy rendszeres tudományos fórumot teremt a Kárpát-medencei és tengeren túli magyar szórvány- és diaszpórakutatás képviselői számára. A korábban megtartott vita (2001. január 23.: A Kárpát-medencei szórvány fogalmáról és a szórványok oktatásügyének támogatásáról) és konferencia (2002. október 17.: Magyarok a nagyvilágban – diaszpórakutatás az ezredfordulón) nyomán ennek következő állomása volt a 2003. december 12-én megtartott „A Kárpát-medencei szórványkutatás diszciplináris háttere és aktuális irányai a 21. század első évtizedében” című kerekasztal-beszélgetés, melynek elsőrendű célja a fogalmi-diszciplináris tisztázás, és tekintve a tudományos kutatások nyomán kapott értékelhető információk sporadikus voltát, a szórványkutatás aktuális feladatainak, irányainak ajánlások formájában történő megfogalmazása.

A fenti konferenciák, szimpóziumok tanulságaként említhető, hogy az elmúlt másfél évtized hazai, határon és tengeren túli kutatásai meglehetősen foga-

¹ Erdélyi Múzeum, 2000. 3–4.

² *Magyar Kisebbség*, 2000. 2–3.

³ Bodó Barna (szerk.): Szórvány és iskola. Elemzések és programok a szórványoktatás témaköréből. Kolozsvár, Iskola Alapítvány.

lomhasználati sokféleséget hoztak. Még abban sem alakult ki tudományos közmegegyezés, hogy milyen kvalitatív és kvantitatív jegyek alapján beszélhetünk egyáltalán szórványról. A tengeren túli magyar diaszpóra kutatása tette aktuálissá azt a feladatot, hogy a tudományos diskurzusban miként egyeztethető össze a hagyományos kárpát-medencei szórvány fogalma az általánosan használt és reflektált diaszpórafogalommal? Ehhez elengedhetetlen az amerikai, továbbá a zsidó, örmény, ír, lengyel stb. diaszpórakutatások magyarországi kritikai recepciója is. A tudományos megközelítés és szintézisalkotás jegyében szükségessé vált a szórványfogalom köré rakódott „veszteségolvasatok” diskurzusanalízise, kontextualizálása is.

A kerekasztal-beszélgetés során kísérletet tettünk arra is, hogy áttekintsük és tipizáljuk a szórványok kialakulását, asszimilációs-integrációs, nyelv- és nemzetváltási folyamatait, és módszertani ajánlásokat tegyünk a különféle helyzetű és dinamikájú szórványközösségeknek a kisebbségkutatás keretében történő interdiszciplináris vizsgálatára.

A szórványlét és a szórványosodás primer megközelítését, a szélesebb közönség és a politikai döntéshozók számára történő interpretálását elsősorban a statisztikai, demográfiai és az ezekre épülő etnikai-földrajzi munkák képviselik. Az elmúlt évek népszámlálásai és egyéb kvantitatív felmérései kapcsán felmerül, hogy a rendelkezésre álló forrásbázisok feldolgozásával milyen tartalmú és megbízhatóságú szórványképet tudunk megrajzolni, és miként lehetőséges távlatosan a probléma pontosabb kvantitatív megragadása.

A kortárs kultúrakutatás lehetőséget ad a szimbolikus határkonstrukció és/vagy dekonstrukció komplex jelenségeinek a szórványközösségek mindennapjaiban történő tanulmányozására. Itt jórészt a kulturális antropológiai terpmunkán alapuló, az interakciókat, az etnikus szimbólumalkotás folyamatait és a lokális közösségek rítusait vizsgáló kutatási módszerek bemutatását, az eddigi kutatások összegzését és a jövőbeni feladatok és irányok szakmai kijelölését tartottuk fontosnak.

Nem hagyhattuk említés nélkül az egyházak és a szórványgondozás kapcsolatát. Az esetek többségében a szórványgondozás és -megtartás munkáját – amely az alkalmazott társadalomtudományok feladata is lenne – egyedül az egyházak vállalták. Ebben a hivatás- és küldetésstudatos munkában azonban nem lehet reflektálatlanul hagyni a szórványközösségek nyelvvel, nemzettel, interetnikus együttéléssel kapcsolatos kulturális beállítódásait és mintáit. Ennek kapcsán arra kerestünk választ, hogy miként igazodnak a történeti egyházak és a neoprotestáns kisegyházak a szórványok nyelvi helyzetéhez, sajátos interferenciális, szinkretikus vallási szokásaihoz, kultúrájához (közös templomhasználat, prédikációs nyelv/többnyelvű prédikációk kérdése).

A fentiek alapján úgy gondoltuk, hogy nem érdektelen a hazai és határon túli szaktudományosság, az egyházak képviselői, a politikai döntéshozók és az érdeklődő nagyközönség számára, ha a kerekasztal-beszélgetés során elhangzott előadásokat szélesebb kör számára hozzáférhetővé és egyben megvitathatóvá tesszük.

A kötetben olvasható tanulmányok segítségével rápillanthatunk ugyanis nemzeti kultúránk sokszínűségére, és beláthatjuk, önmagunk megismerése sem nélkülözheti a közös kötődésen belül megnyilvánuló másságaink, különbözőségeink megértését. Nemzetünk szórványközösségeit csupán úgy segíthetjük ezért problémáinkban, ha először megismerjük kulturális valóság tartalmak sajátosságait, s ezekhez viszonyítva dolgozzuk ki és alkalmazzuk nemzetstratégiánkat velük együtt gondolkodva el léthelyzeteik realitásairól és ezek pozitív változásainak igényeiről.

Kötetünk a Magyar Tudományos Akadémia Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet Magyar Világok könyvsorozatának részeként ezekhez a folyamatokhoz, törekvésekhez kíván hozzájárulni vitára, továbbgondolásra buzdítva olvasóit.

A szerkesztők